

Janura, Tomáš; Rusnák, Rastislav; Šimkovic, Michal; Trnkus, Lukáš

Nové poznatky z výskumov hradu Slanec

Archaeologia historica. 2016, vol. 41, iss. 1, pp. 251-272

ISSN 0231-5823 (print); ISSN 2336-4386 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/AH2016-1-15>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/135213>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

NOVÉ POZNATKY Z VÝSKUMOV HRADU SLANEC

TOMÁŠ JANURA – RASTISLAV RUSNÁK – MICHAL ŠIMKOVIC – LUKÁŠ TRNKUS

Abstrakt: Hrad Slanec nechal postaviť Peter zo Slanca z rodu Aba pred rokom 1282. Veľkú gotickú prestavbu niekedy medzi rokmi 1387–1395 inicioval Ladislav z Lučenca († 1395). V písomných prameňoch boli zistené zmienky o prestavbách hradu medzi rokmi 1521 a 1523 a jeho obnove po roku 1538. V čase povstania Imricha Thökölyho Slanec zničili a spustol. K čiastočnej obnove ruiny došlo za grófa Jozefa Forgácha (* 1763, † 1832), ktorý nechal v roku 1815 opraviť vežu.

Archeologický výskum sa sústredil najmä na jadro hradu. Podarilo sa odkryť celý rad pozostatkov architektúr a dlážky v juhozápadnom trakte paláca. Prínosom pre poznanie stavebného vývoja hradu sú nálezy rôznych druhov stredovekej stavebnej keramiky, najmä tehál a dlaždíc.

Architektonicko-historický výskum v rámci mladšieho stredovekého plášta zistil hmotu najstaršej veže. Veža bola ústrednou stavbou hradného areálu v s rozmermi 19 × 15 m s menšou budovou na východnej strane. Archeologický výskum tiež upresnil dispozičné riešenie hradného paláca po gotickej prestavbe realizovanej po roku 1387.

Kľúčové slová: Slanec – hrad – veža – opevnenie – Ladislav z Lučenca – Jozef Forgách – Mikuláš Forgách.

New Findings from Research into Slanec Castle

Abstract: The Slanec castle was built by Peter of Slanec before the year 1282. Its major Gothic reconstruction in 1387–1395 was initiated by Ladislav of Lučenec († 1395). Another reconstruction confirmed by written sources started between the years 1521 and 1523, and renovation took place after 1538. During the uprising of Imrich Thököly Slanec sustained damage after which it was not restored. The ruin was partially reconstructed under Count Jozef Forgách (* 1763, † 1832) who had the tower repaired in 1815.

Archaeological research centred on the castle core. A large number of remains of architecture as well as floor tiles were uncovered in the south-west wing of the palace. Information about the building development of the castle was also expanded by a wealth of finds of different kinds of medieval building ceramics, especially bricks and floor tiles.

The architectural research into the late medieval phase revealed masonry of the oldest tower. The castle tower was the central construction of the castle area in the shape of an almost regular rectangle of 19 × 15 m, with a small building in the eastern section. Archaeological research also specified the internal layout of the palace after its Gothic reconstruction executed after 1387.

Key words: Slanec – castle – tower – fortification – Ladislav of Lučenec – Jozef Forgách – Mikuláš Forgách.

Úvod

Východoslovenský hrad Slanec patrí vďaka zachovaným zvyškom paláca a veže s množstvom vrcholnogotických detailov medzi naše najznámejšie hradné zrúcaniny. V rokoch 2012 a 2013 prebiehali na hrade prípravné práce na obnovu hradnej veže a konzerváciu ohrozených častí paláca. Zahŕňali podrobný architektonicko-historický výskum hradnej veže (M. Šimkovic), sondážny archeologický výskum paláca (R. Rusnák a L. Trnkus) a archívno-historický výskum dejín hradu (T. Janura). Uvedené výskumy významne prehĺbili doterajšie poznatky o stavebnom vývoji hradu. Vzhľadom na skutočnosť, že podrobný architektonický a archeologický výskum bude pokračovať aj v nasledujúcich sezónach, v predložennom príspevku sú publikované predovšetkým výsledky celého archívno-historického výskumu. Tie sú doplnené o nové poznatky k architektúre stredovekého hradu zistené aktuálnym archeologickým a architektonicko-historickým výskumom.

Doterajšie poznatky o architektúre hradu

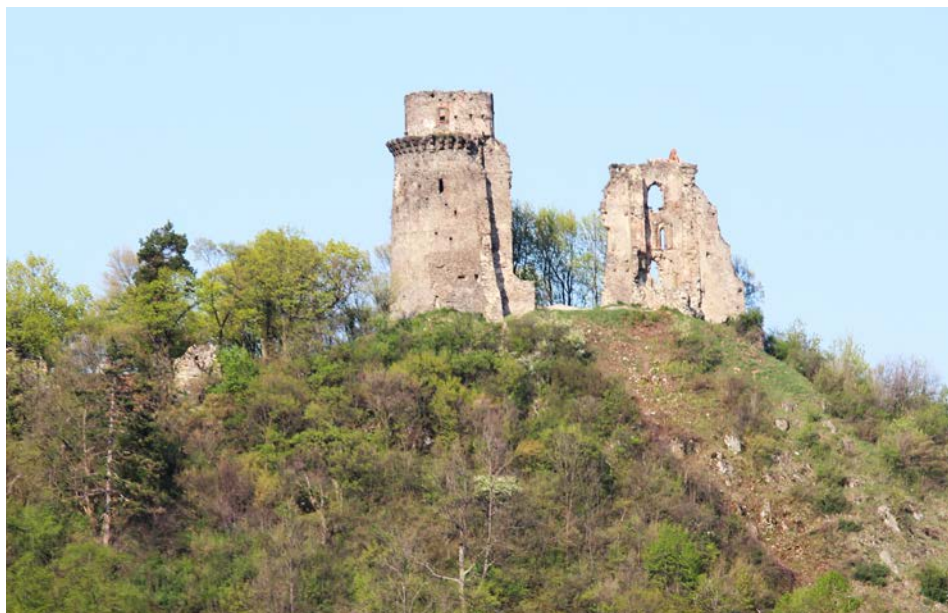
Hrad Slanec ako významná ruina so zachovaným množstvom architektonických detailov bol od 19. storočia predmetom pozornosti bádateľov. Dôležitým prameňom poznania hradu je kresebná dokumentácia, ktorú v roku 1878 spracoval Viktor Myskovszky. Obsahuje južný

a severovýchodný pohľad na zrúcaninu, kótovaný pôdorys hradu, pôdorys veže po podlažiach, zvislý rez vežou a pohľad z juhovýchodnej strany. Zameranie zrúcaniny dopĺňajú kresby vybraných detailov. Z uvedených kresieb majú vysokú dokumentačnú hodnotu predovšetkým pôdorys, rez a pohľad na vežu. Z nich je možné identifikovať usporiadanie veže po romantizujúcej prestavbe. Cenným prínosom sú tiež detailné kresby portálov veže a konzol klenby kaplnky s časťou prípory. Tu však porovnanie so zachovanými článkami dokladá určitý stupeň zjednotenia zobrazených prvkov.

Stavebný vývoj hradu Slanec bol niekoľkokrát spracovaný formou monografických štúdií a hesiel v rámci súborného spracovania hradov. Vzhľadom na skutočnosť, že vo výraze zrúcaniny je dominantná vrcholnogotická prestavba, pozornosť bádateľov bola sústredená predovšetkým na zachované gotické články a otázku ich datovania. Čiastočne sa architektúrou hradu zaoberali Václav a Dobroslava Menclovi, ktorí prestavbu Slanca zaradili do konca 14. storočia (Menclovi 1938, 379). V ďalšom súbornom spracovaní typológie hradnej architektúry Dobroslava Menclová dotovala tvaroslovné prvky hradu do obdobia okolo rokov 1330–1340 a výstavbu hradu pripísala Drugethovcom (Menclová 1974, 409–410).

Prvým pokusom o komplexné spracovanie stavebného vývoja hradu je nepublikovaný materiál Zdeňka Gardavského (Gardavský 1971, nestr.). Za najstaršiu stavbu hradu určil trojpodlažnú obytnú vežu, ukončenú obrannou ochodzou s cimburím. Za súčasť veže považoval aj ranogotickú kaplnku. Gardavský predpokladal, že najstarší hrad bol opevnený palisádou. Do rozsiahlej neskorogotickej prestavby hradu datovanej po dobývaní hradu v roku 1480 radí nadstavbu pôvodnej veže a jej prebudovanie na hradný palác. Pri veži zároveň vznikla valcová veža, ktorá bola spolu s palácom ukončená okružnou ochodzou vysadenou na konzolách. Súčasťou elaborátu je aj skica pôdorysu hradu, ktorá verne zachytáva dispozíciu hradu a jeho základné objekty.

Na Gardavského poznatky nadviazal M. Slivka (Slivka 1981, 119–127), ktorý vývoju hradu venoval samostatnú štúdiu. Slivka komplexne spracoval dejiny hradu, vrátane pravekého osídlenia okolitého územia. V rámci vývoja hradu akceptoval Gardavského koncepciu vývoja hradu s hranolovou obytnou vežou s kaplnkou ako najstaršou stavbou hradu.

Obr. 1. Hrad Slanec, okr. Košice-okolie. Celkový pohľad na hrad od juhozápadu v roku 2012. Foto M. Šimkovic.
Abb. 1. Burg Slanec, Bez. Košice-Umland. Gesamtblick auf die Burg von Südwesten im Jahr 2012. Foto M. Šimkovic.

Mierne korigovaná verzia vývoja hradu je prezentovaná v rámci hesla publikácie venovanej súbornému spracovaniu hradov a hrádkov na východnom Slovensku (Slivka–Vallašek 1991, 196–198). Tu je prestavba pôvodného hradu spojená s vybudovaním paláca, okrúhlejšej veže a kaplnky datovaná na začiatok 14. storočia a je pripísaná bohatému rodu Drugetovcov. Do konca 15. storočia je datovaný vznik vonkajšieho opevnenia hradu.

Odlíšny pohľad na stavebný vývoj stredovekého hradu publikoval M. Šimkovic v hesle spracovanom v rámci súborného spracovania gotického výtvarného umenia Slovenska (Šimkovic 2003, 594–595; Šimkovic–Bóna 2003, 201–202). V rámci vývoja hradu bol odlíšeny pôvodný hrad z 13. storočia od neskoršej gotickej prestavby. Pôvodné sídlo z 13. storočia mala tvoriť neveľká dispozícia s valcovou vežou v čele, obvodovou hradbou s cimburím a obytnou budovou krytou za hradbou na chránenej severovýchodnej strane. Vrcholom stredovekého vývoja hradu mala byť vrcholnogotická prestavba, z ktorej pochádza väčšina zachovaných architektonických článkov. Predstavuje zásadnú premenu hradného jadra na veľký hradný palác s kaplnkou, ktorý sa pripojil k veži tak, že obe stavby splynuli do jedného celku. Veža bola na vonkajšej strane oplášťovaná a zvýšená o dve podlažia. Nový pohľad na stavebný vývoj hradu priniesol aj zmenu datovania gotickej prestavby, ktorá bola zaradená do konca 14. storočia, keď hrad získal Ladislav z Lučenca.

Naznačený vývoj hradu akceptoval aj M. Plaček (Plaček–Bóna 2007, 263–265) v rámci príslušného hesla v Encyklopédii slovenských hradov.

Historické pramene k dejinám hradu

Za prvú nepriamu písomnú zmienku o území, na ktorom neskôr vznikli hrad a dedina Slanec, sa považovala nedatovaná listina kráľa Ladislava IV. (MNL – OL, DL 867). V texte listiny sa uvádza, že územie Saranca (*terra Saranca*) bolo vyčlenené z majetkov sídelného stoličného hradu Abaujvár (dnes v Maďarsku) a darované Šalamúnovi, synovi Gabriela. Šalamún si kráľovskú donáciu zaslúžil za hrdinské vojenské činy pri vyhnaní českých vojsk Přemysla Otakara II. z hradu Ráb (Győr; dnes v Maďarsku) v roku 1270, počas sporov o babenberské dedičstvo s uhorským kráľom.

Z hľadiska neskorších dokumentov dokladajúcich vlastnícke pomery na hrade Slanec možno vysloviť domnienku, že pod názvom Saranca sa môže skrývať úplne iná lokalita. Je potrebné si uvedomiť, že hrad Slanec patril slanskej vetve rodu Aba a zatiaľ neexistuje žiadny doklad, že by spomínaný Šalamún patril k príslušníkom tohto vplyvného rodu. Inou možnosťou je, že Šalamún neskôr územie Saranca prenechal slanskej vetve rodu Abovcov, o čom sa nezachovala žiadna písomná správa.

V porovnaní s neskoršími priamymi písomnými dokumentmi z roku 1282 a 1303 možno plne súhlasiť s tvrdením Pála Engela, že hrad Slanec nechal postaviť Peter zo Slanca, zakladateľ slanskej vetvy rodu Aba, pred rokom 1282 (Engel 1996, heslo Szalánc). Základným argumentom podporujúcim výstavbu hradu Petrom zo Slanca je deľba majetkov slanskej vetvy v roku 1303. Synovia a vnuk sa nechceli sporiť o užívanie zatiaľ nerozdelených majetkov svojho otca i starého otca, ktoré od výstavby hradu Petrom zostávali spoločné. Ak by totiž hrad vznikol až v ich generácii, v listine by sa to určite zdôraznilo.

Prvýkrát sa o existencii hradu Slanec píše v bližšie nedatovanej listine kráľa Ladislava IV. z roku 1282 (MNL – OL, DL 90810). Panovník vtedy daroval zem Léh v Turnianskej stolici komesovi Guentyrovi, synovi Oroda *de Kynis*. Guentyr sa zúčastnil viacerých vojenských kráľovských výprav a svoju vernosť osvedčil pod hradmi Sárospatak (dnes v Maďarsku) a Slanec (*Zalanch*). Guentyr obzvlášť hrdinsky bojoval pri dobýjaní Slanca až dovtedy, kým ho viacero kameňov nezranilo a nezačala mu tiecť krv. Majitelia Slanca sa v uvedenom roku postavili na stranu vzbúreného palatína Fintu z inej rodovej línie Abovcov.

Prvá zmienka o majiteľoch hradu sa zachovala až z 8. októbra 1303, keď vznikla deľba panstva Slanec (RDSL I, 128 č. 242). Majetok si medzi sebou rozdelili na jednej strane komes Michal a Peter, synovia spomínaného medzičasom zosnulého Petra zo Slanca (de Zalanch), a na druhej

strane Ladislav, syn nebohého Vavrince, ktorý bol bratom spomínaných Michala a Petra. Michal a Peter získali hrad Slanec, dediny Slanec a Oľšovany, aj polovicu Ďurkova od dediny Svinica. Ladislav sa musel uspokojiť s dedinou Ruskov a druhou polovicou Ďurkova od hradu Slanec.

Zo spomínanej listiny je zrejmé, že príslušenstvo hradu tvorili iba štyri dediny, čo sa podpisalo na neveľkej rozlohe opevneného sídla. Malé panstvo nemohlo zabezpečiť dostatok prostriedkov na výstavbu rozsiahlejšieho hradného areálu na konci 13. storočia. Až po založení nových dedín v 14. storočí a príchode bohatého rodu z Lučenca (Lossonczy) bolo možné použiť prostriedky aj z iných zdrojov na rozšírenie či prestavbu, ako iba príjmy samotného hradného panstva.

Šľachtický rod zo Slanca sa na ním vybudovanom hrade dlho nezdržal. Po bitke pri Rozhanovciach v roku 1312 už spomínaný Peter zo Slanca a Vavrincec, syn spomenutého nebohého Vavrincec zo Slanca, vstúpili do služieb Viliama Drugetha, ktorý z nich urobil kastelánov na svojich hradoch Spiš a Dunajec. V roku 1329 požiadali Peter zo Slanca, Vavrincec zo Slanca a ďalší príbuzní o vydanie staršej listiny o deľbe hradného panstva Slanec. O tento dokument požiadali v súvislosti s nadchádzajúcou majetkovou zámennou, ktorá sa udiala buď v roku 1329, alebo 1330 (AO XIII, 100, 296, 297 č. 159, 488, 489).

V rokoch neurčenej listine, historikmi datovanej do roku 1330 na základe uvedených cirkevných hodnostárov, sa písalo o stretnutí spišského a abovského župana Viliama Drugetha so spomenutým komesom Petrom zo Slanca a komesom Vavrincecom zo Slanca. Obe strany sa zišli pred jágerskou kapitulou, aby potvrdili dohodnutú výmenu majetkov. Uvedení členovia rodu zo Slanca, slúžiaci ako kasteláni na drugethovských hradoch, sa v prospech Drugetha vzdali celého hradného panstva Slanec a Drugeth im na oplátku daroval nasledovné dediny v Šarišskej stolici – Bertotovce, Hendrichovce, Fričovce a Široké (AO XIV, 354, 356, 357 č. 624, 630).

Magister Viliam Drugeth nechal 9. augusta 1330 na hrade Šariš napísať svoju poslednú vôľu (AO XIV, 285, 286 č. 473). V testamente ustanovil za dediča hradov Slanec, Parič, Brekov, Jasenov, Plaveč, Lubovňa, Sokol a Dunajec, ktoré získal dedične, kúpou alebo zámennou, svojho brata Mikuláša Drugetha. V rámci drugethovských panstiev tvoril hrad Slanec spoločnú správnu jednotku so susedným panstvom Parič. Tento stav potvrdila listina z roku 1335 (AO XIX, 354 č. 787), keď sa spomína magister Gál, syn Juraja, ako kastelán na hradoch Slanec a Parič.

Po smrti Viliama Drugetha v roku 1342 sa Slanec stal kráľovským majetkom, nakoľko nemal mužského potomka a z hľadiska uhorských zákonov mali jeho majetky pripadnúť korune. Kráľovský hrad potom do poslednej tretiny 14. storočia panovník udeľoval „pro honore“ abovským županom. To znamenalo, že v čase výkonu svojej funkcie mali užívacie právo na panstvo Slanec. Iba jediný zo županov zastával zároveň aj post slanskeho kastelána.

V rokoch 1343–1360 sa slanským kastelánom a zároveň abovským županom stal magister Peter, zvaný Pohárnik. Ten dostal svoju prezývku podľa toho, že na dvore kráľa Karola Róberta zastával funkciu pohárnika. Peter sa počas svojho života zdržiaval predovšetkým na kráľovskom dvore, a preto musel vymenovať podkastelána na Slanci, aby niekto reálne spravoval hradné panstvo. Petrov podkastelán Ján sa osobne so svojim pánom zúčastnil výpravy Karola Róberta proti Benátkam. Po smrti Karola Róberta ostal Peter slúžiť aj jeho synovi Ľudovítovi I. Veľkému. Ako jeho dvorský rytier získal funkciu kráľovského prokurátora (MNL – OL, DL 64051; AO XXXI, 508 č. 991).

Po smrti Ľudovíta I. dochádza v celom kráľovstve k postupnému rozdeľovaniu rozsiahleho kráľovského majetku, čo je aj prípad hradu Slanec, postupne odovzdaného šľachticom z Lučenca (de Losonch). Najprv 24. januára 1386 kráľ Karol II. a kráľovná vdova Alžbeta vydali dve listiny (BO I, 378, 379 č. 270, 271), ktorými darovali svojmu dvorskému rytierovi Ladislavovi z Lučenca († 1395) dedinu Novosad v Zemplínskej stolici, patriacu ku kráľovskému hrado Slanec. Pri udelení donácie zaviazalo, že Ladislav stál po smrti kráľa Ľudovíta I. neočhvejne na strane kráľovnej vdovy a v bojoch o trón podporoval kráľa Karola II. i v nepriaznivých časoch.

Po zavraždení Karola II. Ladislav z Lučenca prestúpil na stranu Žigmunda Luxemburského a začal bojovať proti jeho nepriateľom. Zúčastnil sa oslobodzovania zajatej kráľovnej Alžbety vdovy a kráľovnej Márie, Žigmundovej manželky. Vojská pod Ladislavovým velením oslobodili po zavraždení Alžbety jej dcéru Máriu a dopravili ju k Žigmundovi. Za tieto zásluhy Ladislava

menovali za severínskeho bána. Ôsmeho júla 1387 (BO I, 403, 404 č. 288) kráľ odmenil Ladislava dedinami Kašov a Hraň, ktoré dovtedy patrili ku kráľovskému hradu Slanec.

Ladislavovi z Lučenca bola najviac povďačnou samotná kráľovná Mária, ktorá mu so súhlasom popredných mužov kráľovstva a kráľa Žigmunda 25. júla 1387 udelila kráľovský hrad Slanec s panstvom do dedičného vlastníctva (BO I, 406, 407 č. 290). Pri odôvodnení donácie pripomenula, že Ladislav od svojej mladosti slúžil verne na kráľovskom dvore a zaslúžil sa o jej vyslobodenie z väzenia na Novom Grade v Dalmácii.

Neskôr Ladislava z Lučenca vymenovali za mačvianskeho bána a ešte pred 24. augustom 1387 leleský konvent vykonal štatúciu na nadobudnuté panstvo Slanec (ZsO I, 19 č. 198). Vrchol Ladislavovej kariéry predstavovalo menovanie za slavónskeho bána. Pre Ladislava bolo získanie prvého veľkého hradného panstva impulzom k veľkým stavebným zmenám, nakoľko sa Slanec stal jeho sídlom. Na základe uvedených skutočností Ladislav poznal z osobnej skúsenosti vyspelú gotickú svetskú architektúru kráľovského anjouovského dvora a nakoľko nemal k dispozícii iné hradné sídlo, nechal Slanec prestavať vo vyspelom gotickom architektonickom výraze.

Po otcovej smrti sa novým majiteľom hradu stal jeho dospelý syn Žigmund z Lučenca († 1434/1435), ktorého 6. októbra 1398 leleský konvent štatuoval do držby panstva (BO I, 468 č. 334). Žigmund pokračoval v stopách svojho otca a zaradil sa k verným stúpencom Žigmunda Luxemburského. Počas bojov kráľa proti moravskému markgrófovi Joštovi, ktorý vtrhol na západné územie Uhorska, sa Žigmund vyznamenal spolu so svojimi familiárnymi. Spoločnými silami vyhnali markgrófa z krajiny a prenasledovali ho na Moravu, kde ho aj zásluhou Žigmunda porazili pri meste Chotěboř. Za odmenu kráľ Žigmund 9. júna 1405 udelil novú donáciu pre Žigmunda z Lučenca na hrady Dezna a Pâncota v stolici Zaránd (dnes v Rumunsku) a hrad Slanec v Abovskej stolici a dedinu Novosad v Zemplínskej stolici (BO I, 486 č. 350). V dodatku darovacej listiny uviedli, že všetky tri hrady sa stali vlastníctvom aj Žigmundovho brata Dionýza z Lučenca († 1426/1427).

Získanie dvoch hradných panstiev v Sedmohradsku a prevzatie hradu Halič po bezdetnom strýkovi Štefanovi z Lučenca poznačilo ďalšie osudy hradu Slanec, ktorý sa s narastaním majetkovej domény pánov z Lučenca dostal postupne mimo centra pozornosti rodových členov – uprednostňujúcich iné sídla. Vďaka tomu sa mohla zachovať takmer autentická podoba z čias veľkolepej gotickej prestavby. Žigmund z Lučenca sa zdržiaval predovšetkým na sedmohradských majetkoch, nakoľko zastával funkciu severínskeho kapitána a Dionýz z Lučenca zostal sídlieť na Slanci.

Po Dionýzovej a Žigmundovej smrti Slanec prešiel do rúk bezdetného Ladislava z Lučenca († 1439), syna Žigmunda, a bratov Jána z Lučenca a Alberta z Lučenca († 1466). Obe strany mali na hrade vlastného kastelána, čo doložila listina z 9. mája 1437 (MNL – OL, DL 90884). Na základe genealogických údajov a informácií o zisku ďalších panstiev sa dá predpokladať, že Ladislav obýval Slanec, sedmohradské hrady sa stali obydliím sabolčského župana Jána a v Haliči sa usadil novohradský župan Albert.

Okolo polovice 15. storočia sa jediným majiteľom hradu vďaka úmrtiu ostatných príbuzných stal Albert z Lučenca (MNL – OL, DL 14384). Po Albertovej smrti sa majiteľmi hradu stali jeho dvaja synovia Ladislav Lossonczy (de Lossoncz; † 1498) a bezdetný Štefan Lossonczy († 1479). Ešte počas svojej mladosti sa Ladislav pravdepodobne zdržiaval na Slanci (BO II, 218, 219 č. 181). Štefan sa pravdepodobne zdržiaval najčastejšie v kaštieli Sečany, nakoľko zastával pozíciu kráľovského stolníka a toto panstvo sa nachádzalo neďaleko budínskeho dvora. Ladislav sa v druhej polovici života zdržiaval predovšetkým na dvore v Budíne alebo na majetkoch v Sedmohradsku, nakoľko zastával post taverníka (MNL – OL, DL 27077) a sedmohradského vojvodu (MNL – OL, DL 82065).

Po smrti Ladislava Lossonczyho zdedili hrad jeho dvaja synovia Žigmund Lossonczy († pred 1523) a bezdetný Albert Lossonczy († 1506), ktorý si pravdepodobne vybral za sídlo Sečany. Žigmund spočiatku pôsobil ako cirkevný hodnostár vo funkcii prepošta starobudínskeho kostola – preto nevyužíval žiadny z hradov ako svoje sídlo. Správu panstva Slanec vtedy vykonávali dvaja hradní kasteláni (BO II, 399 č. 321). Po smrti brata Alberta sa Žigmund ako posledný žijúci člen rodu Lossonczy oženil a postaral sa o jeho pokračovanie.

Žigmund Lossonczy bol vlastníkom banderiálneho vojska, s ktorým bojoval proti postupujúcim Osmanom. V priebehu rokov 1514 a 1515 využil vlastné bandérium na potláčanie povstania Juraja Dóžu. Práve v tom čase sa na Slanci dočasne zdržiavala jeho manželka Katarína Dóczyová. Žigmund v liste zo svojho hradu Ineu (dnes v Rumunsku) z 30. septembra 1515 píše svojmu kastelánovi na hrade Slanec Jurajovi Chapy, aby sa dobre postaral o jeho manželku a nič jej nechýbalo (MNL – OL, DL 82439).

Žigmund Lossonczy správu panstva riadil prostredníctvom kastelána Juraja Chapyho. Kastelánovi zveril aj prestavbu hradu, ktorá sa začala v čase pred Žigmundovou smrťou, niekedy medzi rokmi 1521 a 1523. Prestavbu Slanca ukončili až za vdovy Kataríny Dóczyovej, ktorá ju riadila opäť prostredníctvom kastelána Chapyho, nakoľko sa na hrade nezdržiavala. Katarína 13. mája 1523 napísala Chapymu list, aby zaobstaral všetko potrebné na prebiehajúce stavebné práce. V súvislosti s dokončením stavby cisterny, ktorú začal ešte jej manžel, ho upozornila, aby žiadni poddaní nepracovali pri kamenárskych prácach. Tie sa majú zaplatiť určenými peniazmi. Ďalej spresnila, ako sa majú jednotliví poddaní podieľať na obnovovaní (preložiteľné aj ako uvedení do pôvodného stavu) hradu (MNL – OL, DL 82483, DL 82606).

Po smrti Žigmunda Lossonczyho došlo pravdepodobne k deľbe majetkov medzi jeho synmi, ktorú sa zatiaľ nepodarilo písomne podložiť. Panstvá na území východnej časti Horného Uhorska a Sedmohradska pripadli s veľkou pravdepodobnosťou Štefanovi Lossonczymu († 1553) a jeho brat Anton Lossonczy asi nadobudol domíniá v strednej a západnej časti Horného Uhorska. Štefan Lossonczy sa v prvej polovici života zdržiaval na hrade Slanec a po bitke pri Moháči sa postavil na stranu Jána Zápoľského. Zo Slanca podnikal lúpežné výpravy na majetky mesta Košice. V prepadoch neskončil ani po uzavretí Veľkoveradínskeho mieru. Ferdinand I. tak musel vyslať svojho hlavného pohárnika Antona Lossonczyho za Jánom Zápoľským, aby donútil Štefana skoncovať s prepadávaním cudzieho majetku. Po uzavretí mieru Ferdinand I. Slanec skonfiškoval a odovzdal ho do rúk Antona. Ten dal hrad rozbúrať. Všetky uvedené informácie sa spomínajú v listine z 19. augusta 1538 (PO III, 38, 39 č. 14).

Poslednou žijúcou príslušníčkou rodu Lossonczy sa stala Anna Lossonczyová († 1595), dcéra Štefana Lossonczyho, na ktorú prešli všetky uhorské rodové majetky – hrady Topoľčany v Nitrianskej, Šomoška a Sečany v Novohradskej a Slanec v Abovskej stolici; kaštiele Halič v Novohradskej, Hraň v Zemplínskej a Szent Márton (dnes v Maďarsku) v Sabolčskej stolici. K tomu patrili aj tri sedmohradské hrady Ineu, Dezna a Pâncota v stolici Zaránd. Na základe testamentu Anny Lossonczyovej z 11. apríla 1593 (MNL – OL, LRa) sa so súhlasom kráľa dedičom polovice panstva Topoľčany stal jej druhý manžel, novohradský župan barón Žigmund Forgách (* 1560, † 1621). Po smrti Anny testament v roku 1596 potvrdil Rudolf II. (MNL – OL, P 287a). Ostatné lossonczyovské majetky zostali v rukách Uhorskej komory ako odúmrté, ale dočasne v Žigmundovej správe.

Okrem polovice panstva Topoľčany sa v roku 1596 podarilo Žigmundovi Forgáchovi získať do osobného vlastníctva aj panstvo Slanec s pridruženým panstvom kaštieľa v Hrani. Medzi 20. júnom a 16. júlom 1596 sa uskutočnil súpis všetkých príslušenstiev Slanca a Hrane. K hradnému panstvu patrili na území Abovskej stolice celé dediny Slanské Podhradie (dnes miestna časť Slanca) s majerom, Regeta (dnes miestna časť Slančika), Pusztafalu, Rákoš, Slančík, Slanské Nové Mesto, Ruskov, *Nadaska* a podiel v dedine Nižný Čaj. V Zemplínskej stolici k Slancu patrila celá dedina Hraň s kamenným kaštieľom, zemepanské mesto Novosad a celá dedina Kašov pri Hrani (MNL – OL, UCa).

Pre Žigmunda Forgácha, zdržujúceho sa na území novohradských majetkov aleboj manželky, nepredstavoval Slanec pre svoju vzdialenosť významnejšie panstvo. Preto ho v roku 1599 za poskytnutie finančnej pôžičky 12 000 uhorských zlatých do času vyplatenia dlžnej sumy prenechal radcovi Spišskej komory Jurajovi Hoffmanovi. Svedectvo o prevode panstva vydala Jágerská kapitula 26. mája toho istého roku (MNL – OL, P 287b).

Udelenia lossonczyovských sídiel a príslušných panstiev Topoľčany, Halič, Sečany, Šomoška, Slanec, Hraň a Szent Márton sa kráľovský radca a novohradský hlavný župan Žigmund Forgách dočkal 7. júna 1601. Rudolf II. ich Žigmundovi dočasne prenechal za zaplatenie sumy

67 389 uhorských zlatých. Zároveň za ďalších 40 000 uhorských zlatých nadobudol dedičské užívacie právo aj na sedmohradské hrady Ineu, Dezna a Pâncota. O tri roky už Rudolf II. 7. apríla 1604 vydal pre Žigmunda Forgácha donáciu, na základe ktorej sa stal dedičným vlastníkom všetkých spomenutých lossonczyovských majetkov (MNL – OL, LRa).

Žigmund Forgách sa vďaka rodovým i vyženým majetkom stal jedným z najbohatších magnátov svojej doby. Vrchol jeho kariéry predstavovalo získanie postu uhorského palatína. Hlavným sídlom sa stal ním postavený honosný kaštieľ v Haliči. Prvého septembra 1620 Žigmund napísal na Haliči svoj testament. V poslednej vôli ustanovil rozdelenie majetku medzi svojich dvoch synov. Starší syn Adam st. Forgách (* 1601, † 1681) získal dolnouhorské panstvo Gymeš, Topofčany, Komjatice, Halič a Šomoška. Mladší syn Žigmund Ján Forgách (* 1605, † 1645) dostal hornouhorské majetky Hertník, Šebeš, Slanec, Hraň, Szent Márton, Aszaló a Ond (obe lokality v Maďarsku). Panstvo Sečany pripadlo dcéram Márii Františke a Alžbete Forgáčovým (MNL – OL, P 287a).

Žigmund Ján Forgách využíval ako obytné stavby predovšetkým kaštieľ v Hertníku, Nižnej Šebastovej a Hrani. Zdržoval sa tu spolu s manželkou, grófkou Barbora Batthyányovou († 1680). Manželia mali iba dcéru Máriu Alžbetu Forgáčovú, preto sa grófka Barbora po manželovej smrti stala správkyňou celého hornouhorského majetku. V čase povstania Juraja I. Rákócziho využívala Barbora hrad Slanec ako bezpečné útočisko a nechala tu uložiť svoje súkromné predmety a klenoty (MNL – OL, P 287c). Inak sa v mierových časoch najčastejšie zdržiavala v spomínaných manželových kašliach.

Švager grófkou Barbory Batthyányovej Adam st. Forgách sa obával, aby sa prostredníctvom Barbory nedostal značný majetok z rodu. Na základe vzájomnej dohody z 26. mája 1655 sa ustanovilo, že vdova Barbora dostala do užívania hrad Slanec, kaštieľ Hertník, Nižná Šebastová a Szent Márton (MNL – OL, LRb). K tomu dostala zemepanské mesto Aszaló s vinicami v Boršodskej stolici. Užívacie právo sa vzťahovalo na celé obdobie jej vdovského stavu. Súčasťou dohody nebol kaštieľ v Hrani, ktorý sa stal Barboriným osobným vlastníctvom (MNL – OL, P 287d).

Z čias užívania Slanca grófkou Barbora Batthyányovou sa zachoval zatiaľ jediný známy bližší popis interiérového členenia hradu. Inventár hradu bol súčasťou rozsiahleho súpisu vdovských majetkov, vykonaného od 8. do 11. novembra 1672. Samotný hrad Slanec zapisovatelia navštívili 9. novembra a tvorili ho nasledovné miestnosti a priestory – „*dolná palata horného hradu*“ so zástavami a kopijami, dreveným koňom, trúbkou, skriňou so ženským oblečením a siedmimi nemeckými knihami, posteľnou bielizňou, zelenou skriňou a obrazom; „*susedný sklep*“ (teda zaklenutá miestnosť, nie pivnica) so šiestimi poškodenými koženými kreslami a jedným purpurovým; „*rohový sklep*“ s piatimi väčšími truhlicami s plátňovými vecami a obrusmi, ôsmimi bielymi sklenenými fľašami; „*rohová svetlica (dom)*“ s dvomi obrazmi manželov Žigmunda Jána Forgácha a Barbory Batthyányovej, dvomi stolmi potiahnutými zeleným súknom, prázdnu lekárnickú skrinkou; „*susedná palata*“ s piatimi kopijami, desiatimi kreslami, ženskými šatami, príborníkom, dvomi stolmi, tromi obrazmi; „*pitvor paloty*“ so šiestimi medenými tabuľami, jednu poškodenou sklenenou lampou; „*zbrojnica*“ so 48 sakálošmi alebo bombardami, 31 mušketai, tromi starými puškami, rôznorodou municiou; priestor „*vedľa zbrojnice*“ so štyrmi kolesami z voza, kónskymi a srnčiami kožami, kopijami, hákmi; a „*na chodbe*“ sa skladovalo obilie. Za tým sa prechádzalo do priestorov pod strechou.

Druhou stranou potom zostupovali zo strešných priestorov smerom dole. V „*lekárni*“ boli viaceré fľaštičky na medikamenty. V „*obilníkovej svetlici (dome)*“ bolo sedem misiek, železá na pečenie, dva stoly. V „*susednom sklepe*“ sa nachádzalo dvanásť obrazov, štyri purpurové stoličky modrej farby, dve červené a dve pergamenové snehobiele stoličky, jedna schránka na účty, tri schránky na písomnosti a knihy, dvanásť kožených pozlátých tapiet, päť maľovaných tapiet, dve flámske tapety (asi gobelíny), drevené misy a taniere, jeden stupňovitý pulpít. V „*jedálni*“ bola prázdna presklená skriňa a obilie, v „*puškárovej svetlici (dome)*“ sanitra, v „*krajčirovej svetlici*“ obilie, v „*komorníkovej svetlici*“ ďalšie obilie, vo „*veľkej palote*“ šindel, v „*kaplnke*“ sušené ovocie, v „*hradnej bráne*“ pätnásť muškiet a v „*krajčirovom sklepe vedľa jeho svetlice*“ konope a sušené ovocie. V „*dlhej pivnici*“ boli sudy s vínom, podobne ako v „*susednom sklepe*,

šafárovej pivnici, za šafárovou pivnicou, octovej pivnici, jej susednej pivnici a veľkej pivnici horného hradu“. Na „*dolnom opevnení*“ rozmiestnili dve a štyri železné bronzové kolubriny, dve húfnice (seregbontó) a dva bronzové mažiare (MNL – OL, UCb).

Jedenásteho novembra 1672 prišla súpisná komisia do kaštieľa v Hrani, ktorý však pre zradu panovníka pripadol kráľovskému fišku. Inventár kaštieľa svedčil o tom, že tento objekt bol trvalejším sídlom grófký Barbory Batthyányovej, nakoľko jeho priestory boli bohatšie zariadené a ich funkčné využitie vypovedalo o prítomnosti aristokratky (MNL – OL, UCb).

Po smrti grófký Barbory Batthyányovej sa hrad Slanec dostal v čase povstania Imricha Thökölyho do rúk detí Barborinho švagra, grófov Adama ml. Forgácha (* 1663, † 1716) a jeho brata grófa Šimona Forgácha (* 1669, † 1730). V čase prechodu povstalcov bol hrad Slanec rozbúraný a ostal opustený ako odplata za vernosť oboch bratov cisárskej strane. Majetky bratov Forgáčovcov skonfiškovala povstalcami ovládaná Spišská komora. Pri tej príležitosti jej úradníci vytvorili 18. októbra 1682 súpisy majetkov panstva (MNL – OL, UCc).

Po druhýkrát Forgáčovci stratili panstvo Slanec a ostatné hornouhorské majetky v prvej polovici roku 1691 za obvinenie zo spolupráce s Imrichom Thökölym. Úradníci komory 21. augusta 1691 vyhotovili súpis panstva Slanec, patriaceho Adamovi ml. a Šimonovi Forgáčovcom za účasť na nedávnom povstaní. Pri opise hradu napísali, že v predošlých nepokojných časoch ho rebeli vypálili a od tých čias ostal opustený a nikým neobývaný. Vďaka nepriaznivým poveternostným podmienkam sa stavby a múry hradu postupne rozpadávali a ničili (MNL – OL, UCb).

Komora vzápätí skonfiškované panstvo Slanec poskytla za 10000 uhorských zlatých Štefanovi Szirmayovi. Ak chceli bratia Forgáčovci hornouhorské rodové majetky späť, vrátane Slanca, museli v roku 1694 zaplatiť 21 600 zlatých uhorskej komore (MNL – OL, UCd, UCe). Ani jeden z forgáčovských bratov nemal v záujme usadiť sa na majetkoch, vzdialených od pohodlných rezidií v Hlohovci a Haliči. Z toho dôvodu Adam ml. Forgách aj v zastúpení svojho brata Šimona Forgácha 22. apríla 1694 podpísal dohodu (MNL – OL, LRc), na základe ktorej panstvá Hertník, Nižná Šebastová a Slanec prenechal v dočasnej držbe za 30000 rýnskych zlatých viedenskému dvoranovi, radcovi Uhorskej a Spišskej komory, grófovi Ladislavovi Szent-Iványovi (* 1656, † 1713).

Až v 60. rokoch 18. storočia (MNL – OL, P 287b) začal postupne panstvo Slanec vykupovať od jednotlivých záložných majiteľov ich vyplácaním nitriansky župan, cisársko-kráľovský radca a komorník gróf Mikuláš Forgách (* 1731, † 1795). Po smrti bezdetného Mikuláša sa vlastníctvo Slanca dostalo do rúk syna Mikulášovho bratranca – grófa Jozefa Forgácha (* 1763, † 1832). Jozef nechal v roku 1815 opraviť vežu Slaneckého hradu a osadiť nápisovú tabulu. Gróf sa v Slanci neusadil a zdržiaval sa hlavne v kaštieli v Sečanoch.

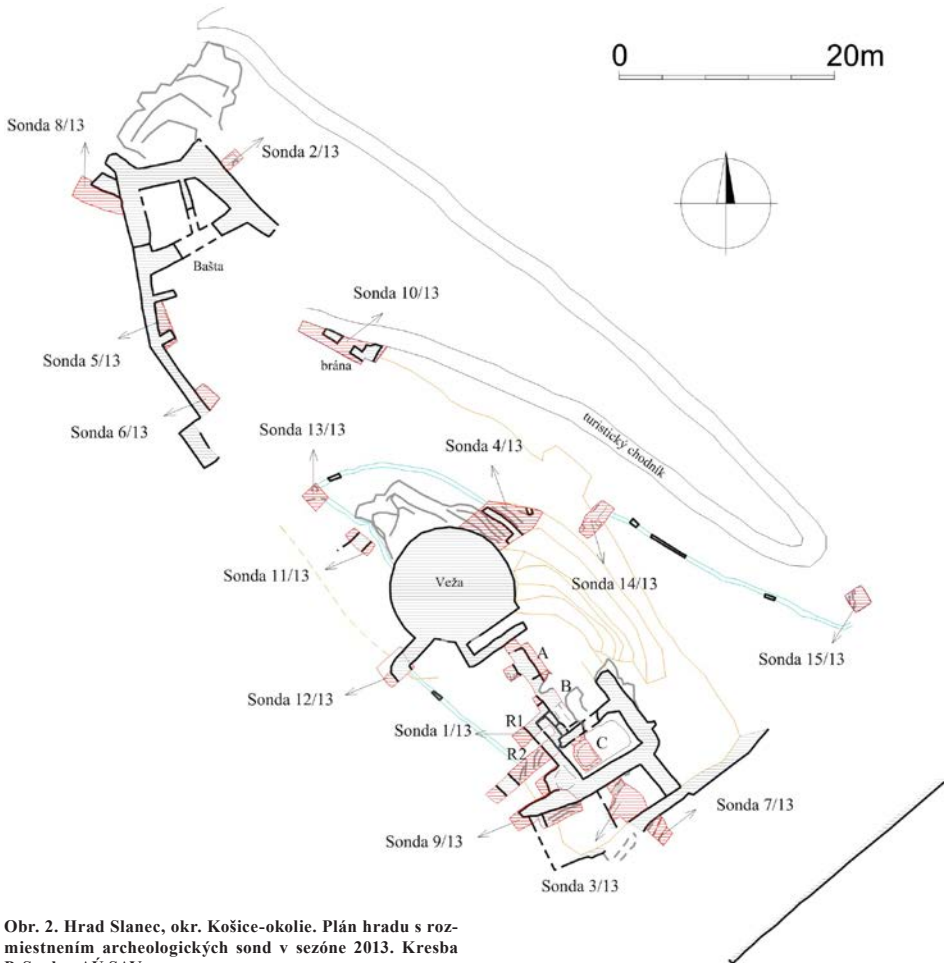
Po Jozefovi zdedil slanecké panstvo jeho syn gróf Mikuláš Forgách (* 1784, † 1857). Mikuláš sa usadil v Slanci, kde dal klasicisticky prestavať starší barokový kaštieľ pod hradnou zručaninou a zriadiť park. Bez bližších písomných podkladov možno vysloviť hypotézu, že práve pri zriaďovaní parku do neho začlenili aj hrad ako romantickú zložku. Mikuláš v kaštieli pod hradom aj zomrel. Po Mikulášovej smrti sa kaštieľ a opravená veža stali vlastníctvom vnuka Mikulášovho brata – slobodného a bezdetného grófa Štefana Forgácha (* 1854, † 1916). Štefan sa v kaštieli narodil a aj zomrel, a bol posledným príslušníkom rodu Forgách, ktorý sa staral o hradnú vežu.

Výsledky archeologického výskumu

Archeologická sezóna 2013 na hrade Slanec už prebiehala paralelne so stavebnými prácami, ktoré súviseli s plánovanou postupnou revitalizáciou viacerých hradných architektur. Výskum realizoval AÚ SAV. V programe obnovy bola sezónnou prioritou hradná veža. S tým bola spojená inštalácia konštrukcie lanovky do jej juhovýchodného susedstva kvôli transferu stavebného materiálu. Vrcholové stanovisko lanovky ústilo do priestoru niekdajšieho paláca. Sanácia jeho zachovaných architektur stála v rade priorit hneď za vežou. Zároveň bolo v tomto priestore možné nadviazať na prebiehajúci stavebno-historický výskum hradu (Šimkovic–Janura 2012), archeologické

práce boli preto vnímané ako možnosť jeho vhodného doplnenia. Popritom sa v priebehu sezóny realizovalo ešte niekoľko najnutnejších stavebných sanácií murív v iných častiach hradu kvôli ich zlému statickému stavu. Všetky tieto práce si vyžiadali realizáciu archeologických sond (obr. 2). Boli však rozsahom malé a neprekročili charakter základného archeologického ošetrenia danej situácie. Na komplexnejšie riešenia stavebného vývoja hradu mimo jeho jadra ešte nemožno stav výskumu považovať za dostatočný, preto mu nevenujeme pozornosť ani v rámci tohto príspevku.

Keďže palác je po veži nasledujúcou prioritou revitalizácie hradného areálu, sezóna 2013 bola i z archeologického hľadiska výzvovou pre lepšie zorientovanie sa v jeho stavebnom vývoji, identifikácii priebehu murív bez zachovaných nadzemných častí a tiež dobových pochôdznych úrovní. V priestore paláca bola postupne realizovaná sonda 1/13, rozdelená na sektory A, B a C, doplnená ešte o rezy R1 a R2, tiež sonda 9/13 a čiastočne i sondy 3/13 a 12/13. Sutinové zásypy paláca sa v týchto miestach nenachádzajú, pravdepodobne boli odstránené pri poslednej stavebnej fáze hradu, adaptácii veže na rodinné múzeum v 19. storočí. Pásová sonda 1/13 sa vinula celým interiérom paláca od múru mladšej prístavby schodiska veže až po juhovýchodnú obvodovú palácovú stenu. Konfigurácia terénu a vnútorné dispozičné riešenie paláca prirodzene rozdelilo

Obr. 2. Hrad Slanec, okr. Košice-okolie. Plán hradu s rozmiestnením archeologických sond v sezóne 2013. Kresba P. Sopko, AÚ SAV.

Abb. 2. Burg Slanec, Bez. Košice-Umland. Planskizze der Burg mit Verteilung der archäologischen Sondiergrabungen in der Saison 2013. Zeichnung P. Sopko, AÚ SAV.

sondu na tri sektory (1A, 1B, 1C). Na viacerých miestach vystupovalo nad trávnatý terén skalné podložie, delilo i sektory 1A a 1B. Sonda 1/13 a dva na ňu kolmé rezy R1 a R2 odkryli celý rad pozostatkov kamenných, prípadne kamenno-tehlových architektúr (obr. 3). Viaceré z nich predstavovali už iba jeden až dva rady kameňov nad skalným podložíom. Miera odstránenia pôvodných stratigrafických súvislostí bola v tomto priestore značná. Pochopenie a vyhodnotenie vzájomných vzťahov viacerých murív bolo možné len vďaka spolupráci s realizátorom stavebno-historického výskumu. Relatívne hustá spleť murív zachytených najmä v sektore 1B a rezoch R1 a R2 doložila postupný vývoj zástavby v priestore paláca (obr. 18:M1, M4a, M5 a M6). Odhalila pravdepodobne zvyšky staršej budovy (obr. 18:M1) a neskoršiu priečku medzi severovýchodným a juhozápadným traktom paláca (obr. 18:M4a). Mladšia je iste i ďalšia priečka a jej fragmentárne zachytená rozšírená časť (obr. 18:M5). Nálezové situácie murív v archeologických sondách sú vyhodnotené v rámci architektonicko-historického vyhodnotenia výskumu.

Sektor 1C/13 odkryl priestor, s veľkou pravdepodobnosťou vysekaný do skalného podložia, so stenami vybudovanými prevažne z tehál, iba miestami prekladanými lomovým kameňom (obr. 4, 18:M4b). Náročia stien boli zaoblené. Pravdepodobne i podlahu odkrytého priestoru pôvodne tvorila tehlová dlažba, ukladaná do maltového lôžka na skalnom podloží odsekanom do roviny. Zachovala sa fragmentárne iba pri stenách. Tehly majú obdĺžnikové formáty s jemnou kanelúrou.

Rez R2 sondy 1/13 bol zároveň rezom pôvodným juhozápadným traktom paláca. Tento trakt už bol postavený vo svahu pod najvyššou skalnou plošinou. Aj vďaka tomu sa tu pôvodná stratigrafia zachovala o čosi lepšie ako v severovýchodnom palácovom trakte. Výskumom sa v ňom podarilo zachytiť dobovú pochôdznu niveletu v tejto časti paláca (obr. 5), tvorenú silnou maltovou dlážkou, spevnenou drobnými kameňmi a vyhladenou na povrchu (obr. 6). Jej úroveň bola o takmer 200 cm nižšie ako najnižšia možná niveleta, ktorú v severovýchodnom

Obr. 3. Hrad Slanec, okr. Košice-okolie. Pohľad z veže juhovýchodným smerom. Múry paláca v sektore B sondy 1/13. Foto L. Trnkus.

Abb. 3. Burg Slanec, Bez. Košice-Umland. Blick vom Turm nach Südosten. Palasmauern in Sektor B von Sondierschnitt 1/13. Foto L. Trnkus.

trakte dovoľuje vystupujúce skalné podložie (jej presnú úroveň a podobu nepoznáme). Dlážka v Reze 2 už nebola kompaktná, bola značne rozrušená. Jej úroveň korešpondovala s rozhraním odsokku a líca múru oddeľujúceho trakty paláca (obr. 7, 18:M4a). Vo vrstve pod dlážkou bol zachytený nepočítaný, no jednoliaty vrcholnostredoveký materiál. To dovoľuje v súvislosti s jej datovaním uvažovať o jej zaradení už buď do fázy výstavby paláca, prípadne k jeho stavebným úpravám spreď roku 1400. Priamo na vrstve dlážky ležala rozsiahla stavebná deštrukcia, tvorená stavebnou keramikou a kameňmi. Stavebnú keramikou reprezentovalo viacero kusov plevových dlaždíc a minimálne dva druhy gotických prstovaných tehál (Čurný 2013). Najmä plevové dlaždice a tehly, tzv. „buchty“, poukazujú na najstaršie stavebné fázy hradu. M. Čurný v analýze materiálu upozorňuje i na pravdepodobnú prítomnosť štipkových tehál v najstaršej architektúre hradu (2013, 7).

Rez 2 zachytil i priebeh vonkajšieho obvodového plášťa paláca, ktorý využil hmotu bývalej najstaršej vnútornej hradby (obr. 18:M1). Priebeh muriva plášťa bol okrem existujúcich nadzemných častí juhovýchodnej steny paláca zachytený ešte v mieste jeho juhozápadného náročia i s viditeľným zaoblením (sonda 9/13; obr. 18:M1) a tiež v sonde 12/13, kde sa potvrdil predpoklad M. Šimkoviča, že by sa tu pôvodná hradba mala pripájať priamo na murivo veže (obr. 8) a že opevnenie dolného nádvorja severozápadne od veže už nesúvisí s najstaršou stavebnou fázou hradu, ale je mladšie.

S archeologickým výskumom jadra hradu Slanec súvisí ešte sonda 3/13. Bola umiestnená medzi stenu paláca a pôvodný parkánový múr. Čiastočne sa ňou podarilo preskúmať priestor parkánu. Pôvodný povrch, tvorený skalným podložíom, snáď i s odvodňovacím žľabom (obr. 9) niekedy v neskorom stredoveku nahradila murovaná pivnica, čím sa v pôvodnom parkáne musela výrazne navýšiť pochôdzna niveleta.

K odkrytiu fragmentov stredovekých kamenných murív došlo i v severovýchodnom susedstve paláca (sonda 14/13) a severovýchodne od veže (sonda 4/13). Ich dispozícia a interpretácia je však výzvou až pre nasledujúci výskum.

Obr. 4. Hrad Slanec, okr. Košice-okolie. Sektor C sondy 1/13. Pohľad na odkrytú tehlovo-kamennú plentu suterénu pod kaplnkou. Foto L. Trnkus.

Abb. 4. Burg Slanec, Bez. Košice-Umland. Sektor C von Sondierschnitt 1/13. Blick auf die freigelegte Backstein-Stein-Verkleidung des Souterrains unter der Kapelle. Foto L. Trnkus.

Obr. 5. Hrad Slanec, okr. Košice-okolie. Odkrytá úroveň s čiastočne zachytenou maltovou dlážkou v Reze 2. Foto L. Trnkus.

Abb. 5. Burg Slanec, Bez. Košice-Umland. Festgestelltes Höhenniveau mit teilweise festgestelltem Mörtelfußboden in Schnitt 2. Foto L. Trnkus.

Obr. 6. Hrad Slanec, okr. Košice-okolie. Fragment silnej maltovej dlážky z Rezu 2. Foto R. Rusnák.

Abb. 6. Burg Slanec, Bez. Košice-Umland. Fragment des starken Mörtelfußbodens aus Schnitt 2. Foto R. Rusnák.

Obr. 7. Hrad Slanec, okr. Košice-okolie. Pohľad od juhozápadu na Rez 2 s naznačenou úrovňou dlážky, v pozadí zachovaný múr paláca. Foto R. Rusnák.

Abb. 7. Burg Slanec, Bez. Košice-Umland. Blick von Südwesten auf Schnitt 2 mit angedeutetem Höhenniveau des Fußbodens. Im Hintergrund erhaltenes Palasmauerwerk. Foto R. Rusnák.

Obr. 8. Hrad Slanec, okr. Košice-okolie. Sonda 12/13. Odkryté napojenie najstaršej vnútornej hradby na vežu. Foto R. Rusnák.

Abb. 8. Burg Slanec, Bez. Košice-Umland. Sondierschnitt 12/13. Freigelegter Anschluss der ältesten Innenwehrmauer am Turm. Foto R. Rusnák.

Obr. 9. Hrad Slanec, okr. Košice-okolie. Sonda 3/13. Odkryté skalné podložie s možným odvodňovacím rigolom (vyznačené šípkami). Foto R. Rusnák.

Abb. 9. Burg Slanec, Bez. Košice-Umland. Sondierschnitt 3/13. Freigelegter Felsenuntergrund mit möglichem Entwässerungsgraben (durch Pfeile angedeutet). Foto R. Rusnák.

Medzi hnuiteľnými nálezmi z výskumu prevládali keramické črepy, fragmenty kachlíc či relatívne široký rad artefaktov stavebnej keramiky. Nálezy sprevádzali pozostatky železných predmetov i sporadické nálezy mincí. Drvivá väčšina získaných nálezov bola veľmi fragmentárna. S výnimkou stavebnej keramiky chýbajú skutočne výrazné, dobre zachované nálezy. Nálezy stavebnej keramiky priniesli obohatenie o viacero formátov plevových i kanelovaných tehál, dlaždíc i fragmenty škridlicovej strešnej krytiny.

Z chronologického hľadiska bol medzi nálezmi najsilnejšie zastúpený horizont včasného novoveku, silné zastúpenie malo i obdobie neskorého stredoveku. Sporadicky sa zachytili i vrstvy patriace nálezom vrcholnostredovekého horizontu.

Nové poznatky z architektonicko-historického výskumu

Architektonicko-historické bádanie v rokoch 2012 a 2013 bolo zamerané na podrobný výskum hradnej veže a vyhodnotenie situácie odkrytej archeologickým výskumom. Výskum potvrdil predpoklad (Šimkovic 2003; Plaček–Bóna 2007), že v hmote dobre zachovanej vrcholnogothickej veže je takmer kompletne zachovaná staršia stavba s vnútorným priemerom približne 4,5 m

a obvodovými múrmi hrubými 1,8 m (obr. 10, 11, 18–21:M1). Novým poznatkom sú indicie o zosilnení veže mohutnou plentou ešte pred veľkou vrchnologotickou adaptáciou hradu. V rámci veľkej vrchnologotической prestavby hradu sa podoba veže výrazne zmenila jej začlenením do hmoty novovybudovaného paláca. Neskoršie úpravy priniesli len vybudovanie renesančných klenieb v interiéri. Po zániku hradu bola veža v roku 1815 obnovená a upravená na rozhľadňu a malé múzeum.

Murivo najstaršej veže je v rámci mladšieho stredovekého plášťa zachované takmer v celej pôvodnej hmote, siahajúcej do výšky približne 14 m, teda do úrovne dnešného piateho podlažia. Vnútorne členenie pôvodnej stavby je možné aspoň v základných rysoch rekonštruovať. Veža bola celkovo štvorpodlažná. Nízke suterénne podlažie bez otvorov bolo ukončené plochým trámovým stropom a prístupné bolo zrejme len otvorom v strepe. Pôvodný vstup viedol do prvého nadzemného podlažia. Na severovýchodnej strane sa čiastočne zachoval pôvodný vstupný portál s torzom ostenia, položený vo výške približne 5 m nad terénom nádvorja (obr. 12, 19:A). Vstup mal na vonkajšej strane vysunutú drevenú podestu, ku ktorej pravdepodobne viedlo vonkajšie schodisko alebo ochodza. Nad vstupným prvým podlažím mala veža ešte ďalšie dve obytné podlažia, ukončené plochými stropmi. Druhé nadzemné podlažie bolo osvetlené minimálne jedným štrbinovým oknom s bočnými sedadlami v okennej nike (obr. 13, 20:D). Dvojicou rovnakých okien bolo osvetlené aj tretie podlažie veže (obr. 21:E, F). V ňom sa zachoval aj zvyšok ďalšieho, pravdepodobne dodatočne vytvoreného otvoru (obr. 21:G). Jeho pôvodná funkcia nie je vzhľadom na zachovanú výšku (minimálne 3 m) jasná. Nad tretím podlažím murivo veže ustupuje na hrúbku približne 60 cm. Zachovaná výška múru (1 m) môže naznačovať, že ide o spodnú časť obrannej predprse na korune veže.

Interiér aj exteriér veže bol omietaný takmer identickou nahrubo nahodenou omietkou. Pre vežu je charakteristické diferencované využívanie stavebných materiálov. Obvodové murivo je stavané výlučne z lomového kameňa s prevahou veľkých kusov v líci, pričom sú v ňom druhotne použité zlomky nízkych plevových tehál. Okná obytných miestností na druhom a treťom nadzemnom podlaží sú murované výlučne z tehál. Takéto diferencované využívanie stavebných

Obr. 10. Hrad Slanec, okr. Košice-okolie. Pohľad na hradnú vežu z nádvorja. Foto M. Slámka.
Abb. 10. Burg Slanec, Bez. Košice-Umland. Blick auf den Burgturm vom Hof aus. Foto M. Slámka.

Obr. 11. Hrad Slanec, okr. Košice-okolie. Pohľad na hradnú vežu od severozápadu. Foto M. Šimkovic.
Abb. 11. Burg Slanec, Bez. Košice-Umland. Blick auf den Burgturm von Nordwesten. Foto M. Šimkovic.

Obr. 12. Hrad Slanec, okr. Košice-okolie. Detail zvyšku os-
tenia pôvodného portálu veže. Foto M. Šimkovic.
Abb. 12. Burg Slanec, Bez. Košice-Umland. Detail der Lai-
bung des ursprünglichen Turmportals. Foto M. Šimkovic.

materiálov je doložené napríklad na román-
skom paláci hradu v Nitre, ale vo všeobecnosti
je skôr charakteristické pre mladšie obdobie
(napr. vrcholnogotická prestavba Slanca, hrad
Vígľaš).

Hradná veža bola ústrednou stavbou
hradného areálu, ktorý bol opevnený hradbo-
vým múrom s pôvodnou hrúbkou okolo 1,4 m.
Pred realizáciou archeologického výskumu
boli z hradby nad terénom zachované úseky
múru na východnej, juhovýchodnej a západ-
nej strane jadra hradu. Najlepšie zachovaný je
východný úsek, kde v rámci steny mladšieho
paláca stojí hradba v celej pôvodnej výške
takmer 11 m. Opevnenie bolo na hornej strane
ukončené obrannou ochodzou s cimburím
(obr. 14, 15, 17). Ďalší úsek hradby vystupuje
nad terén na západnej strane. Čelný múr se-
verozápadného traktu neskoršieho gotického
paláca tvorí pôvodný hradbový múr, ktorý je
zachovaný do úrovne približne 6 m.

Priebeh a rozsah pôvodného opevnenia
hradu takmer v celom rozsahu overil archeo-
logický výskum v roku 2013. Sondy 1/13,
3/13, 9/13 a 12/13 odkryli priebeh pôvodnej
obvodovej hradby na juhovýchodnej a juho-
západnej strane (obr. 18:M1). Významným

Obr. 13. Hrad Slanec, okr. Košice-okolie. Pôvodné okno na druhom podlaží veže. Foto M. Šimkovic.
Abb. 13. Burg Slanec, Bez. Košice-Umland. Ursprüngliches Fenster im zweiten Turmstockwerk. Foto M. Šimkovic.

Obr. 14. Hrad Slanec, okr. Košice-okolie. Celkový pohľad na jadro s vežou a severovýchodnou stenou paláca so zachovaným murivom pôvodnej hradby. Foto M. Šimkovic.

Abb. 14. Burg Slanec, Bez. Košice-Umland. Gesamtblick auf die Kernburg mit Turm und nordöstlicher Palaswand mit erhaltenem Mauerwerk der ursprünglichen Wehrmauer. Foto M. Šimkovic.

Obr. 15. Hrad Slanec, okr. Košice-okolie. Celkový pohľad na severovýchodný úsek steny paláca so zachovaným murivom pôvodnej hradby. Foto M. Šimkovic.

Abb. 15. Burg Slanec, Bez. Košice-Umland. Gesamtblick auf den nordöstlichen Abschnitt der Palaswand mit erhaltenem Mauerwerk der ursprünglichen Wehrmauer. Foto M. Šimkovic.

nálezom je predovšetkým overenie zaobleného nárožia s nadväzujúcim úsekom hradby na južnej strane. Odkrytie západného nárožia potvrdilo, že k pôvodnému opevneniu patrí aj časť zachovaného múru na juhozápadnej strane veže. Týmto tiež zaobleným nárožím sa hradba zalamovala a napájala sa k hradnej veži približne v strede jej juhozápadnej strany (obr. 8, 18:M1).

Otázna ostáva ešte podoba severnej strany opevnenia a predovšetkým jeho napojenie na vežu. Podľa odtlačkov v murive veže bola severná stena mladšieho paláca k veži napojená šikmo, ale v tejto časti zrejme nerešpektuje priebeh staršieho opevnenia. Predpoklad o odlišnom priebehu pôvodnej hradby je možné opierať predovšetkým o zistený pôvodný vstup na severovýchodnej strane prvého podlažia veže, ktorý smeruje mimo priestor gotického paláca (obr. 19:A).

Podľa zachovaných detailov je zjavné, že na východnej strane bola k hradbe na vnútornej strane od počiatkov pristavaná stavba. O jej existencii vypovedajú dve štrbinové okienka v hmote hradbového múru (obr. 19:B, C) a zachované lôžka pôvodného trámového stropu (obr. 16). Pôdorysný rozsah stavby upresnila

Obr. 16. Hrad Slanec, okr. Košice-okolie. Detail severovýchodnej steny paláca so zvyškom okna a lôžkami stropu pôvodnej budovy. Foto M. Šimkovic.

Abb. 16. Burg Slanec, Bez. Košice-Umland. Detail der nordöstlichen Palaswand mit Relikt eines Fensters und Deckenbalkenlagern des ursprünglichen Gebäudes. Foto M. Šimkovic.

Obr. 17. Hrad Slanec, okr. Košice-okolie. Detail severovýchodnej steny paláca so zamurovaným cimburím a trámov ochodze. Foto M. Šimkovic.

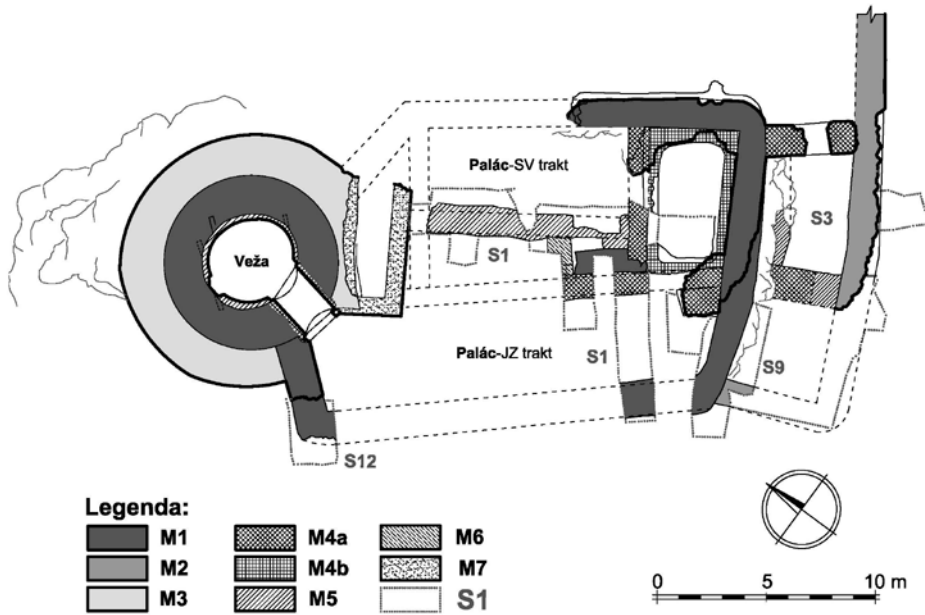
Abb. 17. Burg Slanec, Bez. Košice-Umland. Detail der nordöstlichen Palaswand mit vermauertem Zinnen und Laufgangbalken. Foto M. Šimkovic.

archeologická sonda 1/2013, ktorá odhalila časť múru (obr. 3, 18:M1), ktorý je možné interpretovať ako dvorovú stenu budovy pristavanej k vnútornej strane severovýchodnej hradby. Podľa neho mala stavba vnútornú šírku 5,6 m, ostatné rozmery sa vďaka narušeniu situácie nepodarilo overiť. Vnútorný priestor budovy osvetľovali dve malé štrbinové okienka (obr. 19:B, C), zachované v severovýchodnom a juhovýchodnom múre. Podľa lôžok trámového stropu a zvyškov ochodze je možné predpokladať, že stavba bola jednopodlažná, zastropená trámovým stropom. Nad ním bola zrejme ukončená pultovou strechou, osadenou pod ochodzou hradby.

Celkovo je možné na základe aktuálneho stavu výskumu konštatovať, že opevnenie vymedzovalo plochu hradu v tvare takmer pravidelného obdĺžnika s rozmermi 19 × 15 m. Napriek dobre zachovanému severovýchodnému úseku opevnenia sú otázky výškové parametre hradby. Je pravdepodobné, že väčšina hradby bola nižšia ako zachovaný severovýchodný úsek. Výšku 11 m hradba dosahovala zrejme len na časti svojho priebehu, kde prekrývala príľahlú obytnú budovu. Výška hradbového múru okolo 12 m je doložená na hradoch Divín a Parič v Trebišove. Tu však hradbové múry plnia funkciu hlavnej obrannej stavby a svojou hmotou mali chrániť vnútornú zástavbu.

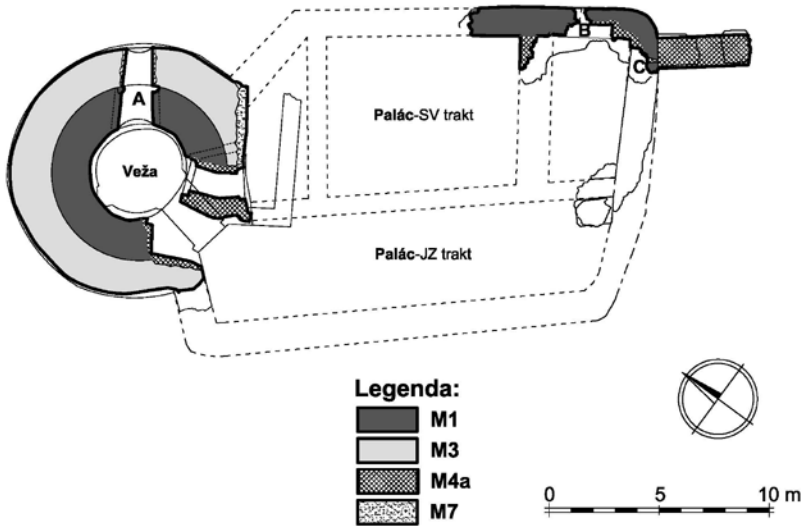
Z hľadiska celkovej charakteristiky dispozície hradu bol Slanec považovaný za príklad tzv. bergfridovej dispozície (Plaček–Bóna 2007, 33). Tá je charakteristická vežou s dominantnou obrannou funkciou, ktorá je posunutá do čela hradu a obytnou budovou v chránenej polohe. Vo svetle aktuálnych výskumov sa však pôvodný hrad javí odlišne. Hradnú vežu s vnútorným priemerom viac ako 4 m a dvomi obytnými podlažiami môžeme skôr považovať za ústrednú obytnú a obrannú stavbu hradu postavenú na najvyššom mieste hradného areálu. Vežu dopĺňala budova vo východnej časti nádvorja, len ťažko mohla plniť funkciu hlavnej obytnej stavby hradu. Pravdepodobnejšie je, že mala len doplnkovú funkciu. Vznik najstaršieho hradu je možné datovať na základe aktuálneho výskumu archívnych prameňov pred rok 1282. Zistená architektúra veže a opevnenia je v súlade s predpokladaným datovaním približne do tretej štvrtiny 13. storočia.

Z vyhodnotenia nálezových situácií v sondách vyplýva, že súčasťou pôvodného hradu z 13. storočia mohlo byť predhradie, ktorého múr sa zachoval na juhovýchodnej strane (obr. 18:M2). Súčasná budovanie hradby s opevnením pôvodného hradu by mohla naznačovať takmer identická štruktúra murív a predovšetkým vzájomné previazanie ich obvodovej hradby jadra a hradbového múru zistené v sonde 9/13. Podľa zachovaných zvyškov muriva hradba vytvárala na juhovýchodnej strane ca 4 m široký parkán, ktorý sa na severovýchodnej strane zrejme rozširoval do približne 10 m širokého nádvorja. Hradba môže byť zvyškom rozsiahlejšieho predhradia, ktorého rozsah a funkciu za súčasného stavu poznania je ťažko bližšie charakterizovať. Pravdepodobne súvisí s ochranou pôvodnej prístupovej cesty, ktorá mohla do hradu vstupovať na severnej strane a potom pozdĺž opevnenia pokračovať do koridoru na juhovýchodnej strane, kde mohla byť brána do hradného jadra.

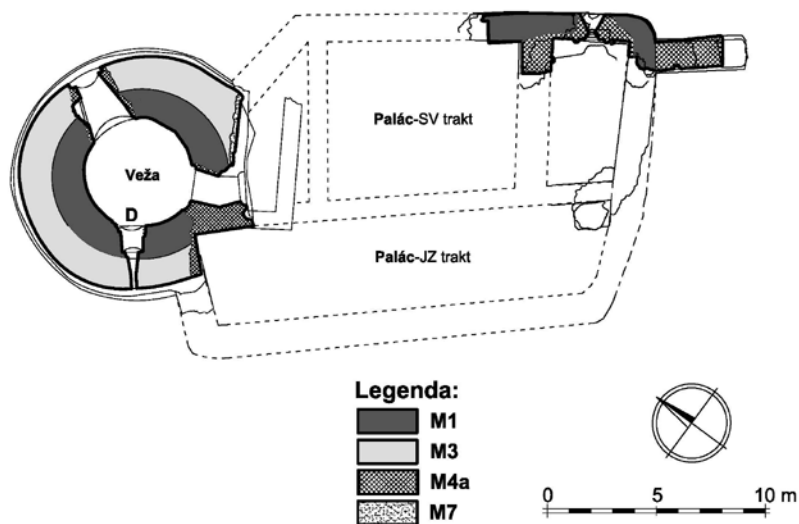
Obr. 18. Hrad Slanec, okr. Košice-okolie. Pôdorys hradného jadra v úrovni suterénu veže a archeologických sond. M1 – 13. storočie, pred rokom 1282; M2 – pravdepodobne 13. storočie; M3 – 14. storočie; M4a,b – koniec 14. storočia; M5, 6 – 16.–17. storočie; M7 – rok 1815; S1 – označenie sond archeologického výskumu z roku 2013. Kresba M. Šimkovic.

Abb. 18. Burg Slanec, Bez. Košice-Umland. Grundriss der Kernburg in Höhe des Turmsouterrains und der gelegten archäologischen Sondierschnitten. M1 – 13. Jhdt., vor 1282; M2 – wahrscheinlich 13. Jhdt.; M3 – 14. Jhdt.; M4a,b – Ende 14. Jhdt.; M5, 6 – 16.–17. Jhdt.; M7 – Jahr 1815; S1 – Kennzeichnung der archäologischen Sondiergrabungen von 2013. Zeichnung M. Šimkovic.

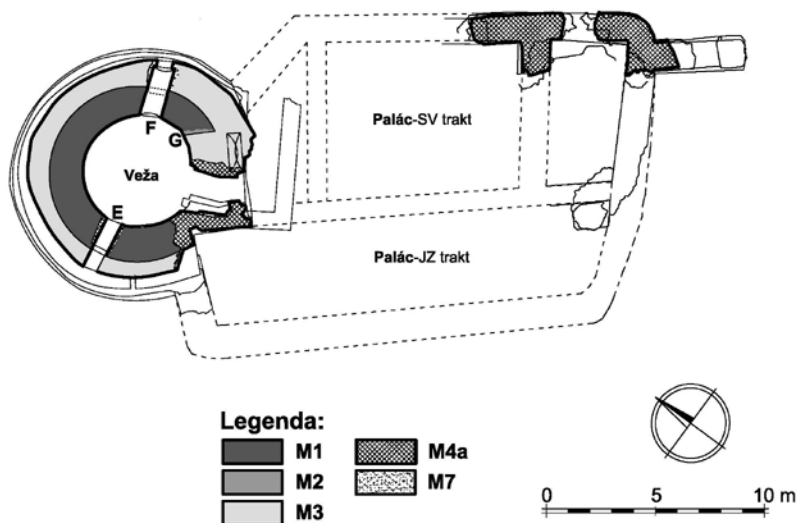

Obr. 19. Hrad Slanec, okr. Košice-okolie. Pôdorys hradného jadra v úrovni prvého podlažia veže a paláca. M1 – 13. storočie, pred rokom 1282; M3 – 14. storočie; M4a – koniec 14. storočia; M7 – rok 1815. Kresba M. Šimkovic.

Abb. 19. Burg Slanec, Bez. Košice-Umland. Grundriss der Kernburg in Höhe des ersten Turmstockwerks und des Palas. M1 – 13. Jhdt., vor 1282; M3 – 14. Jhdt.; M4a – Ende 14. Jhdt.; M7 – Jahr 1815. Zeichnung M. Šimkovic.

Obr. 20. Hrad Slanec, okr. Košice-okolie. Pôdorys hradného jadra v úrovni druhého podlažia veže a paláca. M1 – 13. storočie, pred rokom 1282; M3 – 14. storočie; M4a – koniec 14. storočia; M7 – rok 1815. Kresba M. Šimkovic.
 Abb. 20. Burg Slanec, Bez. Košice-Umland. Grundriss der Kernburg in Höhe des zweiten Turmstockwerks und des Palas. M1 – 13. Jhdt., vor 1282; M3 – 14. Jhdt.; M4a – Ende 14. Jhdt.; M7 – Jahr 1815. Zeichnung M. Šimkovic.

Obr. 21. Hrad Slanec, okr. Košice-okolie. Pôdorys hradného jadra v úrovni tretieho podlažia veže a paláca. M1 – 13. storočie, pred rokom 1282; M2 – pravdepodobne 13. storočie; M3 – 14. storočie; M4a – koniec 14. storočia; M7 – rok 1815. Kresba M. Šimkovic.
 Abb. 21. Burg Slanec, Bez. Košice-Umland. Grundriss der Kernburg in Höhe des dritten Turmstockwerks und des Palas. M1 – 13. Jhdt., vor 1282; M2 – wahrscheinlich 13. Jhdt.; M3 – 14. Jhdt.; M4a – Ende 14. Jhdt.; M7 – Jahr 1815. Zeichnung M. Šimkovic.

Archeologický výskum tiež upresnil vnútorné dispozičné riešenie hradného paláca po veľkej gotickej prestavbe realizovanej Ladislavom z Lučenca po roku 1387. Do nádvorja pôvodného hradu bol vstavaný hradný palác, ktorý ako obvodové múry využil pôvodnú hradbu (Šimkovic 2003). Zachovaná situácia na juhovýchodnej strane veže spolu s Myskovszkého pôdorysom z roku 1878 umožňovali predpokladať, že palác bol pozdĺžne členený na dva trakty, orientované na juhozápad a severovýchod. Tento predpoklad potvrdil nález muriva v sonde 1/13, ktoré polohou nadväzuje na zachované nadzemné torzo medzitraktového múru, zachované dodnes v rámci hmoty hradnej veže (obr. 18:M4a). V severovýchodnom trakte bezprostredne pri veži boli priechodné miestnosti s portálmi do susedného traktu paláca a do jednotlivých podlaží veže. Podstatnú časť traktu tvorila jeho stredná časť s rozmermi ca 9×6 m. Tu boli v troch úrovniach nad sebou zoradené plochostropé miestnosti. Hlavným reprezentačným priestorom bola asi miestnosť na druhom podlaží s trámovým stropom na profilovaných konzolách. Na juhovýchodnej strane trakt ukončovala hradná kaplnka, ktorá výškovo prechádzala cez dve podlažia paláca a nad ňou bola ešte obytná miestnosť s krbom. Sonda čiastočne odkryla aj priestor pod kaplnkou (obr. 18:M4b), ktorý býva v literatúre označovaný ako krypta (Slivka–Vallašek 1991, 196). Jeho obvod lemuje dodatočne vybudovaná plenta s vysokým podielom tehál a na povrchu upravená kvalitne vyhladenou omietkou s tehlovou drvou. Napriek zistenej cezúre celkové vyhodnotenie situácie a vzťahov murív dokladá, že obmurovanie suterénu pod kaplnkou je súčasťou vrcholnogotickej prestavby hradu. Kvalitná omietka na povrchu líca naznačuje možnú interpretáciu priestoru ako cisterny.

Podľa nálezovej situácie v sonde 1/13-R2 bol juhozápadný trakt paláca ca 4,7 m široký a jeho podlaha bola položená približne o 1,5 až 2 m nižšie ako podlaha severovýchodného traktu. O jeho vnútornom členení máme len skromné vedomosti. Podľa zachovaných zvyškov obvodových múrov na severozápadnej strane pri veži boli priestory spodného podlažia prekryté trámovými stropmi, osadenými na kamenných konzolách.

Renesančné úpravy len v minimálnej miere zmenili podobu stredovekého hradu. Z doterajších výskumov vyplynulo, že v rámci renesančných úprav bola časť trámových stropov veže a paláca nahradená klenbami. Ich vybudovanie si v niektorých miestnostiach juhovýchodného palácového traktu vyžiadalo posun úrovne pôvodných podlaží. Vedomosti o renesančných prestavbách dokresľuje murivo odkryté v strednej časti sondy 1/13 (obr. 18:M5). Pravdepodobne je pozostatkom novej priečky, ktorá v strede paláca vyčlenila pozdĺž pôvodnej medzitraktovej steny chodbu smerujúcu do kaplnky.

Záver

Výskumy realizované na hrade Slanec v priebehu rokov 2012–2014 významne prispeli k poznaniu podoby stredovekého hradu. Aktuálne datovanie jeho výstavby sa opiera predovšetkým o výpoveď písomných prameňov. Ich vyhodnotenie umožňuje datovať vznik hradu pred rok 1282 a za jeho staviteľa považovať Petra zo Slanca. Do tohto obdobia je možné za súčasného stavu poznania datovať najstaršiu zistenú podobu hradu s valcovou obytnou vežou na najvyššom mieste hradného vrchu a nádvorím s menšou budovou na chránenej juhovýchodnej strane. Dispozícia pôvodného hradu a jeho zachované architektonické detaily, ako sú okná veže a štrbinové okná budovy, sú v súlade s uvažovaným datovaním výstavby Slanca do 13. storočia. Významnú premenu v dejinách hradu predstavuje veľkorysá vrcholnogotická prestavba z konca 14. až začiatku 15. storočia. Na základe historických prameňov je možné jej realizáciu hodnoverne pripísať dvorskému rytierovi kráľa Ludovíta z Anjou, Ladislavovi z Lučenca. Pravdepodobne už krátko po získaní hradu v roku 1387 premenil pôvodné neveľké sídlo na veľký gotický palác. Ladislavova prestavba zásadným spôsobom určila podobu hradu. Ďalšie prestavby sa realizovali predovšetkým v priestore predhradia a hradné jadro zmenili len v minimálnej miere. Ďalšie poznatky o vrcholnogotickej prestavbe a ďalších stavebných úpravách hradu je možné očakávať od pokračujúceho architektonicko-historického a archeologického výskumu hradu.

Pramene a literatúra

- AO XIII: Anjou-kori oklevéltár XIII, 1329 (Almási, T., ed.). Budapest – Szeged 2003.
- AO XIV: Anjou-kori oklevéltár XIV, 1330 (Almási, T.–Kőfalvi, T., edd.). Budapest – Szeged 2004.
- AO XIX: Anjou-kori oklevéltár XIX, 1335 (Kristó, Gy.–Makk, F., edd.). Budapest – Szeged 2004.
- AO XXXI: Anjou-kori oklevéltár XXXI, 1347 (Sebök, F., ed.). Budapest – Szeged 2007.
- BO I: Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli losonczi Bánffy család történetéhez I, 1214–1457 (Varjú, E., ed.). Budapest 1908.
- BO II: Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli losonczi Bánffy család történetéhez II, 1458–1526 (Iványi, B., ed.). Budapest 1928.
- ČURNÝ, M., 2013: Slanec, okr. Košice-okolie, hrad Slanec. Vyhodnotenie nálezov stavebnej keramiky z archeologického výskumu v roku 2013. Odborný posudok k VS Rusnák, R.–Trnkus, L., Slanský hrad, zámer obnovy, ulož. v Archíve AÚ SAV Nitra.
- ENGEL, P., 1996: Magyarország világi archontológiája 1301–1457 [DVD-ROM]. Budapest.
- 2002: Középkori magyar genealógia [DVD-ROM]. Budapest.
- GARDAVSKÝ, Z., 1971: Srovnávací výzkum východoslovenských hradů, SÚRPMO Praha, pracoviště Olomouc, nestr.
- Genealogická tabuľka rodu Losonczy [on-line]. Dostupné z: <http://www.genealogy.euweb.cz/hung/losonc.html>, cit. 10. 2. 2015.
- Genealogická tabuľka rodu Forgách [on-line]. Dostupné z: <http://www.genealogy.euweb.cz/hung/forgach4.html>, cit. 10. 2. 2015.
- Genealogická tabuľka rodu Forgách [on-line]. Dostupné z: <http://www.genealogy.euweb.cz/hung/forgach6.html>, cit. 10. 2. 2015.
- MENCLOVÁ, D., 1974: Príspevok k typológii hradov, zámkov a kaštieľov na Slovensku. In: PISOŇ, Š., Hradý, zámky a kaštiele na Slovensku, 409–410. Martin.
- MENCLOVI, V. a D., 1938: O účasti Slovenska na vzniku pozdnegotické architektury. Umění XI, 363–384.
- MNL – OL, DL: Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár, fond Diplomatikai levéltár, sign. DL 867, DL 14834, DL 82065, DL 27077, DL 82483, DL 82606, DL 90884, DL 82439, DL 90810, DL 64051.
- MNL – OL, LRa: Magyar Nemzeti Levéltár, fond Magyar Kancelláriai Levéltár, Libri regii 5, pag. 441–443, 702–704.
- MNL – OL, LRb: Magyar Nemzeti Levéltár, fond Magyar Kancelláriai Levéltár, Libri regii 11, pag. 416–418.
- MNL – OL, LRC: Magyar Nemzeti Levéltár, fond Magyar Kancelláriai Levéltár, Libri regii 23, pag. 257–259.
- MNL – OL, P 287a: Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár, fond Forgách család gácsi ága lajstromozott iratok, fasc. T, no. 12, 18, doboz 25.
- MNL – OL, P 287b: Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár, fond Forgách család gácsi ága lajstromozott iratok, fasc. E, no. 1, 12, 19, 32, doboz 8.
- MNL – OL, P 287c: Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár, fond Forgách család gácsi ága lajstromozott iratok, fasc. B, no. 213, doboz 4.
- MNL – OL, P 287d: Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár, fond Forgách család gácsi ága lajstromozott iratok, fasc. T, no. 63, doboz 26.
- MNL – OL, UCa: Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár, fond Urbaria et conscriptiones, fasc. 12, no. 29, pag. 1, 2, 4, 6, 9, 11, 13, 15, 18, 22, 24, 26, 31.
- MNL – OL, UCb: Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár, fond Urbaria et conscriptiones fasc. 56, no. 20, pag. 1, 2, 17, 18, 19–24, 30–38.
- MNL – OL, UCc: Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár, fond Urbaria et conscriptiones, fasc. 116, no. 27, pag. 32–37.
- MNL – OL, UCd: Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár, fond Urbaria et conscriptiones, fasc. 54, no. 73, pag. 2.
- MNL – OL, UCe: Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár, fond. Urbaria et conscriptiones, fasc. 54, no. 74, pag. 1–3.
- PLAČEK, M.–BÓNA, M., 2007: Encyklopédia slovenských hradov. Bratislava.
- PO III: A podmanini Podmaniczky-család oklevéltára III, 1538–1549 (Lukinich, I., ed.). Budapest 1941.
- RDSL: Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae I (Sedlák, V., ed.). Bratislava 1980.
- SLIVKA, M., 1981: Príspevok k dejinám a výstavbe hradu Slanec, Nové obzory 23, 125–126.
- SLIVKA, M.–VALLAŠEK, A., 1991: Hradý a hrádky na východnom Slovensku. Košice.
- SZLUHA, M., 2000: Liptó vármegye nemes családjai. Budapest.
- 2007: Felvidéki nemes családok I. Trencsén vármegye. Budapest.

- ŠIMKOVIC, M., 2003: Slanec (katalógové heslo). In: Gotika. Dejiny slovenského výtvarného umenia (Buran, D., ed.), 594–595. Bratislava.
- ŠIMKOVIC, M.–BÓNA, M., 2003. Hradná architektúra počas vlády Žigmunda Luxemburského. In: Gotika. Dejiny slovenského výtvarného umenia (Buran, D., ed.), 201–202. Bratislava.
- ŠIMKOVIC, M.–JANURA, T., 2012: Hrad Slanec NKP. Architektonicko-historický výskum – 1. etapa. Výskumná dokumentácia uložená v Archíve KPÚ Košice.
- ZsO I: Zsigmondkori oklevéltár I, 1387–1399 (Mályusz, E., ed.). Budapest 1951.

Zusammenfassung

Neue Erkenntnisse aus den an Burg Slanec durchgeführten Grabungen

Im vorliegenden Beitrag werden auf Grundlage der aktuellen Grabungen neue Erkenntnisse über die ostslowakische Burg Slanec präsentiert. Die Burg ließ Peter von Slanec – der Begründer des Slanecer Zweiges des Hauses Abo – irgendwann vor dem Jahr 1282 errichten. Die zu ihr gehörende Grundherrschaft bestand aus fünf Dörfern, was kein besonders großes Potenzial für den Bau einer großräumigeren Burg darstellte. Die Nachkommen von Peter von Slanec überließen die Burg im Jahr 1330 Wilhelm Drugeth im Austausch gegen ein Dorf im Komitat Sáros. Nach Drugeths Tod blieb die Burg bis Ende des 14. Jahrhunderts in königlicher Hand. Am 25. Juli 1387 machte Königin Maria von Anjou die Burg Ladislaus von Lučenec († 1395) für seine Verdienste an ihrer Befreiung aus der Gefangenschaft im dalmatinischen Novigrad zum Geschenk. Ladislaus bekleidete dann nacheinander die Funktion des Bans von Severin und Bans von Matschwa, und der Höhepunkt seiner Karriere war die Verleihung des Titels Ban von Slawonien. Er hielt sich häufig auf dem Königshof auf, und da er außer Slanec keine andere Burg besaß, ließ er sie in einem ausgeprägt gotischen Stil umbauen.

Die Nachkommen von Ladislaus von Lučenec erwarben im Laufe des 15. Jahrhunderts auf ungarischem Territorium nach und nach weitere Burgen, was dazu führte, dass Slanec seine Funktion als Hauptresidenz der Familie verlor, aufgrund dessen die Burg ihr Aussehen ohne einschneidendere spätere Änderungen beibehielt. Zu Zeiten von Siegismund Lossonczy († vor 1523) wurde irgendwann zwischen 1521 und 1523 mit einem auch schriftlich belegten Umbau begonnen, der erst unter Siegismunds Witwe Katharina von Dóczy beendet wurde. Die Witwe leitete die Bauarbeiten mit der Hilfe von Kastellan Chapy, dem sie am 13. Mai 1523 einen Brief schrieb, er solle all das besorgen, was für die laufenden Bauarbeiten nötig sei. Im Zusammenhang mit der Fertigstellung der Zisterne, deren Bau noch von ihrem Gatten begonnen wurde, machte sie ihn darauf aufmerksam, dass keine Untertanen an Steinmetzarbeiten beteiligt werden sollten.

Nach dem Tod von Siegismund Lossonczy residierte dessen Sohn Stefan Lossonczy († 1553) auf der Burg und unternahm von ihr aus Raubzüge in die Stadt Kaschau (Košice). Gemäß einer Vereinbarung übergab Stefan die Burg noch vor 1538 gemäß seinem Bruder Anton Lossonczy, der sie auf Beschluss Ferdinands I. zerstören ließ. Mit Stefans Tochter Anna Lossosnczy († 1595) starb das Geschlecht der Lossonczys aus, und wegen ihrer Vermählung mit Baron Siegismund Forgács ging ein Teil der Slanec zurückgegebenen Besitztümer auf die Familie Forgács über. Von ihnen wurde die Burg nicht als ständiger Sitz genutzt. Während des Aufstands von Emerich Thököly wurde Burg Slanec zerstört und nicht wieder aufgebaut. Erst unter Graf Josef Forgács (* 1763, † 1832) kam es zu einem teilweisen Wiederaufbau der Ruine. Im Jahr 1815 ließ er den Turm instandsetzen und eine Inschrifttafel anbringen. Josefs Sohn Graf Nikolaus Forgács (* 1784, † 1857) ließ sich in der Gemeinde Slanec nieder, wo er das Schloss unterhalb der Burgruine klassizistisch umbauen und einen Park anlegen ließ. Wahrscheinlich ließ er die Ruine als romantische Komponente in den Park einfügen, was ihre regelmäßige Instandhaltung zur Folge hatte.

Die archäologische Saison 2013 verlief auf Burg Slanec parallel zu den Bauarbeiten, die im Rahmen einer geplanten schrittweisen Revitalisierung mehrerer Burgarchitekturen erfolgten. Die meiste Aufmerksamkeit wurde der Kernburg entgegengebracht, aus archäologischer Sicht

war es eine Herausforderung, sich in ihrer baulichen Entwicklung besser orientieren und ohne erhalten gebliebene oberirdische Teile den Verlauf der Gemäuer sowie das damalige Gehniveau identifizieren zu können. Es gelang, eine ganze Reihe Überreste von Stein-, bzw. Stein-Ziegel-Bauten freizulegen (Abb. 3).

In Sektor 1C/13 wurde ein Raum freigelegt, der mit hoher Wahrscheinlichkeit in den Felsenuntergrund gehauen wurde, dessen Wände überwiegend aus Backsteinen bestanden und nur stellenweise mit Bruchsteinen ausgefüllt waren (Abb. 4). Bei den Wänden war fragmentarisch auch der Backsteinboden erhalten geblieben.

Schnitt R2 von Sondierschnitt 1/13 war zugleich auch ein Schnitt durch den ursprünglichen südwestlichen Trakt des Palas. Durch die Grabung gelang es, den Höhenverlauf der Gehfläche in diesem Teil des Palas festzustellen (Abb. 5) Sie bestand aus einem starken, mit kleinen Steinen befestigtem Mörtelfußboden mit glatter Oberfläche (Abb. 6).

Die aktuelle bauhistorische Untersuchung konzentrierte sich vor allem auf den Bau des gut erhaltenen Burgturms. Das Mauerwerk des ältesten Turms ist im Rahmen der jüngeren mittelalterlichen Außenmauern fast in seiner gesamten ursprünglichen Baumasse erhalten. Der Burgturm war der zentrale Bau des mit einer ursprünglich ca. 1,4 m starken Wehrmauer befestigten Burgareals. Verlauf und Umfang der ursprünglichen Befestigung der Burg wurde von der 2013 durchgeführten archäologischen Grabung fast im gesamten Ausmaß verifiziert. Insgesamt kann aufgrund des derzeitigen Forschungsstandes festgehalten werden, dass die Befestigung eine Burgfläche umgrenzte, welche die Form eines fast regelmäßigen Rechtecks mit den Maßen 19 × 15 m hatte. Durch die archäologische Grabung wurde auch die innere Disposition des Burgpalas nach dem von Ladislaus von Lučenec nach 1387 durchgeführten Umbau sowie der Umfang der jüngeren Renaissanceumbauten der Burg präzisiert.

Mgr. Tomáš **Janura**, PhD., Historický ústav SAV, P. O. Box 198, Klemensova 19, SK 814 99 Bratislava, Slovenská republika, histjanu@savba.sk

Mgr. Rastislav **Rusnák**, PhD., Fakulta umení Technickej univerzity v Košiciach, Letná 9, SK 042 00 Košice, Slovenská republika, rastislav.rusnak@hotmail.sk

Mgr. Michal **Šimkovic**, Kimovská 4, SK 960 01 Zvolen, Slovenská republika, simkovic.miso@gmail.com

Mgr. Lukáš **Trnkus**, Nová 5, SK 974 04 Banská Bystrica, Slovenská republika, lukas.trnkus@gmail.com